

Օգոստոսի 17. — Վիճակիս Գեր. Առաջնորդին շրջաբերական ողջունագրովը յայտնուեցաւ Հոգեւոր Կառավարութեանց եւ քահանայից եւ բոլոր ժողովրդականաց՝ Վեհափառ Կաթողիկոսին մինչեւ իսուրը էջմիածին անվնաս ժամանելը: Այն շրջաբերականին հետ կարգացուեցաւ յամենայն եկեղեցիս ընդհանուր Հայրապետին օրհնութիւնաբեր կոնդակը, որոյ տպագրեալ օրինակները բաժնուեցան ժողովրդոց:

Սեպտեմբերի 3. — Յրպազարի ժողովրդեան միակամ խնդրանացը համեմատ, տեղւոյն ժամանակաւորապէս քահանայագործող Արժանապատիւ Տէր Յովհաննէսը Մանտրաճեանց՝ որոշուեցաւ նոյն քաղաքին համար հաստատուն քահանայ:

Սեպտեմբերի 5. — Պաղէսարայի ժողովրդեան խնդրանօրը եւ ձարտարապետին վկայութեամբ՝ Առաջնորդական Ատեանս հրաման տուաւ երէցփոխանի տեղւոյն՝ Պետրոս Աղայի Պօյաճեան, որ եկեղեցական գումարէն մինչեւ 300 ռուպլի ծախէ այն տեղի եկեղեցւոյն վերանորոգութեանը համար:

Հոկտեմբերի 2. — Սրբոյ էջմիածնի Սիւնիոդոսը հրովարտական որ ի20 Սգոստոսի ընդ համարաւ 1879, հրամայեց, եւ Առաջնորդական Ատեանիս շրջաբերական հրամանագրովը յայտնուեցաւ Հոգեւոր Կառավարութեանց եւ քահանայից, եւ նոցա ձեռքովը բոլոր ժողովրդականաց Վիճակիս որ խստիւ արգելեալ է ուղղել առ բարձրագոյն եկեղեցական իշխանաւորս որպիսի եւ իցէ գրաւոր գանգատանք՝ առանց վաւերական

ստորագրութեան եւ առանց հիմնաւոր ասպացոյցներու, որպէս զի ծայրագոյն իշխանութիւնը կաւորական օրինաւոր քննութեամբ խնդրատունին ճշմարտասիրութիւնը կամ պատուհասելի զբախօսութիւնը իմանալ, եւ ըստ այնմ ընէ զարժան ըստ օրինաց:

Հոկտեմբերի 5. — Վիճակիս Գեր. Առաջնորդը ուղեւորեցաւ ի Պեսարապիա, Խրիմու քաղաքներէն անցնելով, եւ յետ յայց ելանելոյ եկեղեցեաց եւ ժողովրդական դպրոցաց եւ ժողովրդոց կողմանցն ամօրեայ ժամանակով, եւ հոգալոյ ըստ կարի իւրաքանչիւր տեղեաց հոգեւորական եւ ուսումնական պիտոյքը՝ դարձաւ ի թէոդոսիա նոյեմբերի 13-ին:

Նոյեմբերի 19. — Նախիջեանի սուրբ Թէոդորոս եկեղեցւոյ Արժանապատիւ Տէր Գէորգ քահանայն Պետրոսեան՝ նշանակուեցաւ ժամանակաւորապէս քահանայագործող Չալթր գեղջ Նախիջեանի. իսկ փոխանակ նորա որոշուեցաւ առժամանակեայ քահանայագործող իսուրը Թէոդորոս՝ երկրորդ անգամն Հոգեւոր Կառավարութեան Նախիջեանի՝ Տէր Պօղոս քահանայն Ստեփանոսեան մինչեւ ցառանձին տնօրէնութիւն Սրբազան Ատեանապետին:

Դեկտեմբերի 10. — Սրբոյ էջմիածնի Սիւնիոդոսին հրամանաւ որ ի11 Հոկտեմբերի ընդ համարաւ 1896, արձակեցաւ յեկեղեցական կոչմանէ վարդանն Տէր Յովհաննէսեան:

ԱՏԵՆԱԴՊԻՐ ՍՏ. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆՑ.

ԲԵՄԲԱՍԱՅՈՒԹԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ

Յ Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի Ո Ջ Թ Է Ո Վ Ո Ս Ի Ո Յ

ՅԱՆԱԳ ՈՒՐԲԱԹՈՒ Ի29 ՄԱՐՏԻ ՏԱՐՈՅՍ.

Ահաւոր տեսարան, խելքէ մտքէ գնւրս բաներ, սահմրուկելու երեւոյթ. «Ո՛վ սքանչելի եւ տեսիլ ահաւոր. զարարիչն երկնի եւ երկրի այսօր տեսաք իխաչին»: — «Տեսեալ զՏէրն իխաչին՝ խաւարեցաւ արեգակն»: — Իրաւունք ունէր արեւը բռնուելու, եղբարք, այսօր՝ այս ժամուս. իրաւունք ունէին քարերը ճախելու, գետինը սասանելու, տաճարին վարագոյրը վերէն իվար պատուելու, գերեզմանները բացուելու, մեռելոց ոսկորները շարժելնելով կենդանանալու եւ մէկուն մէկալին երեւնալու, «եւ իվեց ժամէ աւուրն խաւար կալաւ զամենայն երկիր մինչեւ ցինն ժամ՝ խաւարեցաւ արեգակն, եւ վարագոյր տաճարին ցելաւ իվերուստ մինչեւ իխոնարհ, երկիր սասանեցաւ, վէմք պատառեցան, եւ գերեզմանք մահու բացան, եւ բազումք մարմինք ննջեցելոց սրբոց յարեան, եւ յետ յարութեան նորա մտին ի քաղաքն սուրբ եւ երեւեցան բազմաց»: Իրաւունք ունիմք ուրեմն եւ մեք այսպէս մութ ու խաւար ձգելու այժմ եկեղեցւոյս մէջ:

Բայց ինչո՞ւ համար: Ի՞նչ պատճառաւ են կամ ինչ նշանակութիւն ունին արդեօք այս խաւարմունքները, այս սասանութիւնները, այս արարածական բնութեան տալնուլոյս լինելը, եւ այս մեր տխուր՝ բայց գեղեցիկ արարողութիւնը: Այս հասկըցէք, ո՞վ հաւատացեալք. եւ այս թանձրամած խաւարիս մէջ մարմնոյ աջօք ընկղմած ատեններդ՝ թող

ամէն մարդ հոգւոյն աչքն ու ականջները աղէկ բանայ ու տեսնէ լսէ թ ինչեր կղզան ու կքարոզեն իրեն արարածք, եւ ինչեր կըսէ իրեն իւր իսկ խղճմտանքը:

Արեւուն խաւարիլը, քարերուն կոտրտուիլը, երկրիս շարժ ելնելը, վարագուերին պատուիլը, գերեզմաններուն բացուիլը, երկու նշանակութիւն ունէր գլխաւորապէս, երկուքն ալ ուշադրութեան արժանի, ինչպէս որ կըսեն սուրբ վարդապետք: Մէկն էր նիւթական մարդոց նիւթապէս եւ զգալի կերպով վկայութիւն տալ՝ թէ խաչին վրայ մարմնով մեռնողը Աստուած էր, արարիչն ընտելեան. «Տեսեալ զՏէրն իխաչին՝ խաւարեցաւ արեգակն: Զարարիչն երկնի եւ երկրի այսօր տեսաք իխաչին»: Երկրորդ նշանակութիւնն էր՝ յանգիմանել չրէից ապերախտութիւնը, ամբարշտութիւնը եւ անողորմ անգթութիւնը: — Արեւը խաւարեցաւ այն ապերախտ ժողովրդեան վրայ որ հասկընան թէ ճշմարիտ եւ յաւիտենական լուսոյն դէմ իրենց աչքը կամաւորապէս փակածներուն համար՝ արժանի չեն իւր լոյսն ալ տեսնելու եւ վայելելու: Քարերը կոտրտեցան սոսկալի ձայներով որ հասկըցնեն չրէից կեղծաւոր քահանայապետներուն ու անզգամ գալիւններուն թէ իրենցմէ որքան աւելի կարծր են եղեր նոցա սրտերն որ մինչեւ վերջը իրենց չարութեանը մէջ յամառելով, ու իրենց կատաղի նախանձովը խաչին վրայ արիւնաթաթախ գամուած անմեղ գառն ալ տեսնելով, փոխանակ կակղնալու՝ ծաղր ըրին ըսելով. «Վահ որ քակէիր ըզտաճարն եւ զերիս աւուրս շինէիր, ապրեցո զանձն քո, եթէ որդի ես Աստուծոյ, էջ ի խաչէդ: Զայլս ապրեցոյց, զանձն ոչ կարէ ապրեցուցանել. Քրիստոսդ արքայդ իսրայելի, իջցէ այժմ՝ իխաչէդ եւ հաւատասցուք դմա: Եթէ յուսացաւ յԱստուած, փրկեսցէ այժմ զդա, եթէ կամի զդա»: Քար կայ, ապառաժ կայ աշխարհիս երեսը որ այսպիսի սրտերէն աւելի կարծր լինի: — «Երկիր շարժեցաւ», գետինը դողաց ու սասանեցաւ, որ հասկըցնէ ամբարիշտ չրէից թէ անարժան են իրեն վրայ ողջ մնալու, քալելու, ապրելու, որովհետեւ վերուցին երկրիս երեսէն երկնի եւ երկրի արարիչը, որոյ բոլոր կեանքը աղէկութիւն ու բարերարութիւն էր խեղճեցուն, հիւանդներուն ու կարօտեալներուն: — Դերեզմանները բացուեցան որ իմացնեն չրէից՝ թէ արժանի են ողջ ողջ գետինն

անցնելու՝ Կորխայ, Դաթանայ եւ Աբիրոնի պէս, որովհետեւ կանչուեցին Պիղատոսի առջեւը թէ «Արիւն դորա իվերայ մեր եւ իվերայ որդւոց մերոց»: — Տաճարին վարագոյրն ալ վերէն իվար ճղքուեցաւ որ հասկըցնէ այն իրենց տաճարովը պարծեցող կեղծաւոր քահանաներուն թէ ելաւ ձեռքերէն տաճարը, վերցուեցան մովսիսական օրէնքները, փախաւ մարգարէական հոգին, եւ երուսաղեմի հիմնայատակ կործանման անգունդը բացուեցաւ, որովհետեւ աղաղակեցին Պիղատոսի առջեւը թէ «Մեք օրէնս ունիմք, եւ ըստ օրինաց մերոց պարտի մեռանել». եւ զՓրկիչն մեր չարչարելով կըսէին. «Մարգարէաց մեզ Քրիստոս, ով է որ եհարն զքեզ», եւ խաչին վրայ որ տեսան, ծաղր ընելով կըսէին. «Վահ որ քակէիր ըզտաճարն եւ զերիս աւուրս շինէիր»:

Չրէից ահա այս բաներս հասկըցուցին այսօր այն ահաւոր տեսարանները: — Հապա մեզի ինչ կհասկըցնէ արդեօք սուրբ եկեղեցին այս խաւարը ձեւացնելով՝ այն օրուան տարեգարձին: Այս է հարկաւոր գիտելիքը, եղբարք, ասոր ուշ գրէք կաղաչեմ:

Ասկից 1860 տարի առաջ պատահած արեւու խաւարման օրինակը ձեւացնելով՝ սուրբ եկեղեցին զմեզ նիւթական խաւարիս մէջ կընկղմէ քիչ մը ժամանակ, որ այս բազմութեան մէջ ամէն մարդ ինքզինքը մինակ գլուխելով Քրիստոսի սուրբ խաչին առջեւը, իւր խղճմտանքին հայլիին մէջը նայի ու տեսնէ մտքին լուսովը թէ որքան նման կամ անման է ինքը իւր օրինակին, որ է Քրիստոս: Եւ յիշարաւի. եթէ քրիստոնեան իբրեւ Քրիստոսի հետեւող եւ աշակերտ՝ պարտական է Քրիստոսի նման վարք ունենալ, Քրիստոսի աստուածահրաշ կենացը ուրիշ որ կտորներուն մէջ այնչափ առատ եւ մեծամեծ խրատներ կընայ գտնել իրեն՝ որչափ անոր սուրբ չարանացն ու խաչելութեան պատմութեանը մէջ:

Բաց ուրեմն հոգւոյդ աչքը, ով քրիստոնեայ, եւ նայէ քու նախատիպ օրինակիդ վրայ:

Զատիկի տօնէն առաջ, գիտնալով որ մօտեցաւ իրեն առ Հայր երթալը, կամեցաւ Փրկիչն մեր ցուցնել իւր աշակերտաց թէ որչափ կսիրէ զանոնք, զմեզ, զմարդիկ. «Յառաջագոյն քան ըզտօնն զատիկի գիտաց Յիսուս եթէ փոխելոց է յաշխարհէ աստի առ Հայր. սիրեաց զիւրան որ յաշխարհի աստ էին, իո-

սլառ սիրեաց զնոսա»։ Եւ այս սէրը իւր անձառելի խոնարհութեամբը յայտնեց, որով աշակերտներուն ոտքերը լուաց ու սրբեց. յետոյ ըսաւ նոցա եւ մեզի. «Օրինակ մի ետու ձեզ, զի որպէս ես ձեզ արարի՝ եւ դուք առնիցէք»։ — Հարցուր խղճմտանքիդ, ո՞վ քրիստոնեայ, թէ այս օրինակիդ երբ կամ քանի անգամ հետեւած ունիս. երբ կամ քանի անգամ քրիստոնէական խոնարհութեամբ քեզնէ փոքրերուն, խեղճերուն, աղքատներուն, տառապեալներուն՝ ոտքերը լուանալ սրբել, այսինքն սաշտպանել նոցա անմեղութիւնը ընդգէժ՝ զրպարտողաց, լուսաւորել նոցա միտքը բարի խրատով ու խորհրդով, ազատել նոցա գլուխը տգիտութեան՝ աղքատութեան եւ չարութեան փորձանքներէն։ Եւ թէ որ ասոնք չես ըրած, ինչո՞վ նման ես դու Քրիստոսի, ինչէ՞ն հասկընամ թէ քրիստոնեայ ես։

Զիթեանեաց լեռը աղօթքի կենալով՝ աչքին առջեւը բերաւ Քրիստոս իւր քաշելու բոլոր չարչարանքները, թուքումուրը, նախատինքը, անտանելի ցաւերը, եւ այնպէս տաղնապեցաւ որ արեան քրտինքը ոլուն ոլուն կը վազէր, մինչեւ գետինը կ'իծրջէր, ինչպէս որ կըսէ սուրբ Աւետարանը։ Եւ սակայն ինքը «Մտադիւրութեամբ եւս կայր յաղօթս»։ Եւ լի ջերմեռանդութեամբ կընէր աղօթքը։ Իսկ աղօթքը ինչ էր. «Հայր, եթէ կամիս՝ անցցէ յինէն բաժակս այս. ապա թէ ոչ, արբից զսա. եղիցին կամք քո. ոչ իմ կամք, այլ քոյդ լիցի»։ — Արդեօք քանի հոգի կայ մեր մէջը որ այս կերպով ընէ իւր աղօթքը, ո՞վ քրիստոնեայք։ Շատ անգամ դուն ալ սիրով եւ ջերմեռանդութեամբ կընես քու աղօթքդ, բայց երբ, երբոր առողջ ես, հանգիստ ես, երբոր գործերդ յաջող կերթան։ Բայց երբոր նեղութեան, հիւանդութեան, փորձանքի մէջ գտնուիս, առաջին ու վերջին խնդիրքդ այս է որ ազատիս այն նեղութենէն, կարծես թէ ըսածդ այս է միայն Աստուծոյ՝ թէ «Ոչ որպէս դու կամիս, այլ որպէս ես կամիմ. ոչ քոյդ կամք, այլ իմս լիցի»։ Եւ դու քրիստոնեայ ես, կամ թէ քրիստոնեայ կըսես այն մարդուն որ իւր մէկ հիւանդը չառողջանալով՝ վերջապէս մեռած լինելուն սրտճառաւ, ամիսներով, տարիով, տարիներով կ'իստովի Աստուծոյ եկեղեցւոյն հետ ու ժամը ոտք չկոխեր։

Քրիստոսի գլխաւոր աշակերտները 12 հոգի միայն էին, անոնք ալ իւր ընտրածները.

եւ այն տասուերկուքին մէկը՝ որում շատ բանի մէջ ուրիշներէն աւելի սէր ցուցուցեր էր, ելաւ մասնեց զինքը թշնամիներուն ձեռքը. իսկ Քրիստոս ոչ յանդիմանեց զնա եւ ոչ դեռինն անցուց, այլ այսչափ միայն ըսաւ հեղութեամբ թէ «Յուգա, համբուրելով մասնես զՈրդի մարդոյ»։ Ո՛րչափ հեռու ես օրինակէդ, ո՞վ քրիստոնեայ, երբոր կը զարմանաս ու կ'աշխարհաս՝ թէ ինչո՞ւ համար քեզնէ աղէկութիւն տեսած մարդը, կամ թէ ազգականներէդ անգամ մէկը, զքեզ կըամբասէ, կ'զրպարտէ, կ'մատնէ։

Մինչդեռ Քրիստոս այն տաղնապին մէջ էր, խումբ մը կատաղի սրիկաներ թրերով ու բիւրերով՝ ջահերով ու լապտերներով վրան վազեցին՝ չարագործ աւաղակ մը բռնելու պէս, կապեցին ձեռքերն ու առին տարին իրենց քահանայապետին առջեւ։ — Աղաւթմո՞ւ քրիստոնեայ, դուն որ միտքդ դրեր ես թէ մարդս ազատ ստեղծուած լինելով՝ ոչ քաղաքական եւ ոչ եկեղեցական կապերու տակ պէտք է լինի՝ արդեօք ինչ նմանութիւն ունիս Քրիստոսի, որ կամաւորապէս կապուեցաւ թշնամիներուն ձեռքը մասնուեցաւ։

Քրիստոս Հրէից քահանայապետին առջեւը կեցած ատենը՝ անոր գոռոզ ու կեղծաւորական հարցմունքներուն հեղութեամբ պատասխան կուտայ, եւ քահանայապետին ծառայէն ապստակ կընդունի ու կ'համբերէ։ — Ո՛ւր են արդեօք մեր ատենի իրենց կարծեցեալ պատուոյն վրայ դողդըղացող քրիստոնեաները. նմանութիւն մը կ'ոտնեն արդեօք իրենց մէջ ու իրենց օրինակին մէջ, մասնաւոր երբոր կ'ոտնեն այն նախաախնքները, անարգանքները, ծաղրածութիւնները որ Քրիստոս քաշեց քահանայապետին ծառայներէն եւ յետոյ Պիղատոսի սպասաւորներէն։ Քրիստոս փշէ պսակով կ'ստակուի, եւ քրիստոնեան փառքի ու մեծութեան ետեւէ հոգի կուտայ։ Քրիստոս եղեգէ գաւազան կընդունի եւ անով կ'ծեծուի, եւ քրիստոնեան իշխանութիւն կ'փնտռէ եւ ուրիշներուն վրայ կ'ծոխանայ։ Քրիստոս կ'թողու չրեայք պիղծ բերնով թքներն իրեն աստուածային երեսը, եւ քրիստոնեան դովեալի եւ զարգարանքի ետեւէ կ'վազէ։ Վերջապէս Քրիստոս ծեծ կուտէ ու խաչը ուն առած սպանուելու կերթայ. եւ քրիստոնեան խելքը միտքը հանգստութեան զուարճութեան կուտայ, եւ ամէն առտակ նեղութենէ փախչելու կնայի։

Քրիստոս Բարաբրային պէս աւագակէն ալ ցած կհամարուի, ու երկու աւագակներու մէջտեղը կխաչուի որ անոնց հաւատար կարծուի: Քրիստոսնեան ինչո՞ւ համար ինքզինքը ուրիշներէն վեր բռնելու կջանայ ամէն բանի մէջ, եւ ինչո՞ւ անքան կվախնայ իրեն չըհաւանած մարդկանց կարգը դրուելէն:

Քրիստոս Պիղատոսէն Հերովդեսին զրկուեցաւ, եւ Հերովդեսէն ծաղր եղաւ իբրեւ խաբեբայ եւ պակասամիտ: Դուն քրիստոսնեայ ես՝ երբ խելքդ միտքդ է մեծամեծներու, հարուստներու հաճոյանալ, ամենուն առջեւ ամենէն խելացի երեւնալ, եւ քու խելքէդ չեղողին ամէն հակառակութիւն ընել:

Քրիստոս խաչին վրայ կամաւորապէս գամուեցաւ, կախուեցաւ ընդ մէջ երկնի եւ երկրի, եւ փրկագործ սուրբ արիւնովը «Լուաց զտիեզերս իմեղաց»: Դուն ինչպէս քրիստոսնեայ ես որ խաչէ նեղութենէ, հիւանդութենէ ալքատութենէ, բամբաստուելէ ու հալածուելէ կիախչիս, կվախնաս, կզարհուրիս: Քրիստոս խաչին վրայ ալ, այն անտանելի չարչարանացը մէջն ալ չմոռցաւ իւր գորովալից մայրը, իւր սիրելի աշակերտը, զմայրը աշակերտին խնամոցը յանձնեց, եւ զաշակերտը մօրը սիրոյն: Քրիստոսնեայ ծընողք, այսպէս կհոգան արգեօք զձեզ ձեր քրիստոսնեայ որդիքը՝ նաեւ իրենց նեղութեանը մէջ:

«Ծարաւի եմ» գօչեց Քրիստոս՝ արարիչն գետոց եւ ծովուց եւ քաղցրահամ աղբերաց, եւ թշնամիները լեղիով խառնած քացախ տուին որ խմէ: Հեշտասէր քրիստոսնեայ, ինչ նմանութիւն կայ այս քու օրինակիդ մէջ եւ քու մէջդ՝ երբոր անկուշտ ագահութեամբ ուտելու խմելու եւ ամէն տեսակ զեղխութեան ետեւէ կվազես անգագար:

Բայց ես ինչե՞ր կըսեմ, ինչե՞ր կինտուեմ, ինչե՞ր կպահանջեմ, եւ ինչ տեսակ քրիստոսնեաներէ, որպիսի ժամանակ... Ափսոս, եւ հազար ամոսս: Այնպիսի մութ ու խաւար ժամանակի մը մէջ եմք, եղբարք, որ իրաւունք ունիմք տարակուսելու թէ արգեօք քանի հոգի կայ աշխարհիս երեսն որ Քրիստոսի վարուցը գտնէ քիչ մը նման վարք ու նենայ, թէպէտ եւ ամէնքս ալ քրիստոսնեայ կըսուիմք: Հասկա ինչ, այնպիսի օրերու հասեր եմք որ այս պէտք է նայիմք թէ արգեօք աւելի Քրիստոսի թշնամիներուն չեմք նմանիր մեր գործովը. արգեօք աւելի նման չեմք Յուդայի՝ քան թէ Յովհաննու աւետա-

րանչին. զՔրիստոս խաչ հանողներուն քան թէ Քրիստոսի եւ Քրիստոսի հետ խաչ ելնողներուն: Եւ միթէ Յուդայի դօրծ չէ մեր ըրածը՝ երբոր կորստական ստրկի համար մեր խղճմանքը եւ ճշմարտութիւնը եւ ամենայն բարեպաշտութիւն ոտքի տակ կառնումք, եւ մեր մեղաց վրայ անղեղ կենալով՝ յուսահատութեան եւ անձնասպանութեան վտանգի մէջ կպարտիմք:

Միթէ Հրէից քահանայապետներուն դօրծը չէ մեր ըրածը՝ երբոր կեղծաւորութեամբ եւ սուտ նախանձայուզութեամբ վրէժխնդիր կլինիմք ուրիշներուն մանր պակասութիւններուն, եւ մեր մեծամեծ անօրէնութիւնները կամաւ կմոռնամք:

Միթէ մեք չեմք այն Հրեաներն որ կըկանչուըւտեմք շատ անգամ գործով, երբեմն նաեւ խօսքով թէ «Մեք օրէնս ունիմք, եւ ըստ օրինաց մերոց պարտի մեռանել», երբոր մեր հաճոյքը, իկիւր, եւ դատապարտելի սովորութիւնները աւելի վեր կընեմք՝ քան թէ Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ պատուիրանքն ու օրէնքները, եւ մեր աստուածապաշտութեան եւ բարեպաշտութեան պարտքերը աշխարհական սովորութեանց ու մարդկային նրկատմանց կըրհեմք:

Միթէ մեք չեմք շատ անգամ կանչուըւտողները թէ «Բարձ իմէնջ, բարձ իմէնջ, եւ հան զգա իխաչ», երբոր քրիստոսնեական պարտքերնիս մեր վրայէն մէկդի ձգելէն զատ՝ ձեռքերնէս դար նէ Քրիստոսի սուրբ աւետարանն ալ — մեզմյ մեղայ — սուտ կըհանէինք կամ մէջերնէս կվերցունէինք:

Մեք չեմք աղաղակողները թէ «Զիք մեր թագաւոր բաց իկայսերէ» երբոր մեր վրայ տիրապետող մոլութիւններուն կհպատակիմք, արծաթսիրութեան ու ագահութեան, հեշտասիրութեան ու կամապաշտութեան բռնաւորներուն կծառայեմք, եւ ուրիշ տէր եւ թագաւոր չեմք ուղեր մեր վրայ, եւ ոչ իսկ զՔրիստոս Աստուած:

Միթէ մեք չեմք աղաղակողները այն սուկալի խօսքերով թէ «Արիւն դօրա իվերայ մեր եւ իվերայ որդւոց մերոց», երբոր անարժանութեամբ կմերձենամք իհաղորդութիւն մարմնոյ եւ արեանն Քրիստոսի, եւ Պօղոս առաքելոյն ըսածին պէս՝ ոտքի տակ կկոխեմք Քրիստոսի սուրբ արիւնը:

Մեք չեմք արգեօք զՔրիստոս խաչ հանողները՝ երբոր կամաւ եւ դիտութեամբ ու չարութեամբ, մեր խղճմանքին դէմ՝ մեզնի-

տկարներուն՝ խեղճերուն՝ աղքատներուն հոգին կհաններ անգթութեամբ, անիրաւութեամբ ու խտտարտութեամբ:

Միթէ մեք չեմք Քրիստոսի Տեառն մերոյ քացախ ու լեզի խրմընողները մեր անէծքներովը, յիշոցներովը, հայհոյանքներովը. կամ թէ մեք չեմք այն Հրեաներն որ բոլոր այս սարսափելի տեսարանները տեսնելէն ու այս ազիւղորմ՝ պատմութիւնները լսելէն ետեւ՝ շատ շատ մէկ թեթեւ ցաւակցութիւն մը միայն ցուցնելով՝ կդառնամք կերթամք մեր բանին գործին, մեր մեղքին ու մոլութիւններուն. «Բաղիւէին զկուրծս իւրեանց եւ դառնային»:

Եւ եթէ այսպէս է, որպէս եւ է իսկ գրգռողքաբար, ուրեմն ինչո՞ւ կզարմանամք որ մեր ատենն ալ կարծես թէ արեւուն զօրքը պակսեր է, ամառը ձմեռուան փոխուեր է, ձմեռը սաստկասառոյց ցրտութեան. ինչո՞ւ կզարմանամք որ գետինը բերք չբերեր, առուտուր չկայ, վաստակ չկայ, ստակ չկայ, յաջողութիւն չկայ: Ընդհակառակն անոր պէտք է զարմանամք որ ինչո՞ւ համար արեւը մեր գլխուն վրայ բոլորովին չխաւարիր. ինչո՞ւ համար տաճարներն ու եկեղեցիները մեր գլխուն վրայ չեն կործանիր. անոր զարմանամք թէ ինչո՞ւ համար գետինը մեր ոտքին տակը անդադար չի գողար, չպատռար, ու աներ՝ գեղեր՝ քաղաքներ մէջի ընակիչներովը կուլ չի տար. անոր զարմանամք թէ ինչո՞ւ համար լեռները մէկմէկու չեն անցնիր, ծովերը իրենց սահմաններէն դուրս չեն վազեր՝ նոր նոր Զրհեղելներ չեն հաներ, կամ թէ երկնքէն կրակ ու ծծումբ չթափիր ու հարկւրաւոր հազարաւոր քաղաքներ մոխիր չգարծընէր:

Անոր զարմանամք, քրիստոնեայ եղբարք, ասոր... Բայց լսեմք նաեւ խաչելեալ Փրկչին մերոյ սրտառու չաղաչանքը առ Հայր. «Հայր, թող դոցա, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն»:

Լսեմք այս խօսքը, եւ հասկընամք թէ ասոր համար է միայն որ աղատ մնացեր եմք մինչեւ ցայժմ՝ այնպիսի աստուածաստատ բարկութեան պատիժներէն:

Իսկ եթէ կվախնամք որ գէթ այսուհետեւ աղատ մնալու յոյս պէտք չէ ունենամք, ինչ ճար ու ճարակ ունիմք՝ բայց եթէ Քրիստոսի հետ խաչ ելած աջակողմեան աւազակին պէս բոլոր սրտանց աղաղակեմք առ Քրիստոս

ամէն մէկս մեր խաչին վրայէն. «Յիշեալիս Տէր՝ յորժամ գայցես արքայութեամբ քով. — Մի մոռնար, Տէր իմ՝ Տէր, որ ես ալ քու անունովդ՝ քրիստոնեայ կնքուեր եմ, քու սուրբ արիւնովդ լուացուեր եմ, քու սառլան մարմնովդ եւ արեամբդ կերակրուեր եմ, եւ ինչ մեծամեծ մեղքեր ալ որ գործեր եմ՝ իմ ապերախտութեանս մեծութիւնը եւ քու սիրոյդ անհուն անսահման սաստկութիւնը չգիտնալով ըրեր եմ: Ըսէ ինձի համար ալ առ Հայր. «Հայր, թող դմա, զի ոչ գիտէր զինչ գործէր», եւ իմ վշտացեալ եւ զղջացեալ հոգիս մխիթարէ՝ այն խօսքով՝ որով աւազակը մխիթարեցիր՝ ըսելով թէ «Այսօր ընդ իս իցես իգրախտին»...

Բայց «Իվերայ այսքանեայ յուսահատութեանց եւ ահարկու սրտաբեկութեանց, պակուցանողական սաստկութեանց, աստուածային բարկութեանց» տաղնապած ժամանակնիս, ինչպէս կրնամք մոռնալ զոխրամայր սուրբ Կոյսը՝ որ խաչին քովը կեցած արասունք կթափէր իւր Միածին որդւոյն անտանելի չարչարանքը տեսնելով ու մէկ օգնութիւն մը անոր ընել չկարենալով. «Յօղէր արտօսքը ցաւաղին Մայր Տեառն որ կայր մերձ առ խաչին»: Ի՞նչ ըսաւ իրեն Քրիստոս՝ ցուցնելով զՅովհաննէս աւետարանիչը, եւ նորա անունովը զմեզ. «Կին գու, ահա որդի քո». — զսա ընդունէ այսուհետեւ աշխարհիս երեսը իմ տեղս քեզի որդի: Եւ Յովհաննու ըսաւ. «Ահա մայր քո». — ահա քեզի բարեգութ մայր մը որ իմ մայրս ալ է, եւ իմ առջեւս նորա մէկ խօսքը երկու չլինիր:

Ապա ուրեմն ինա ապաւինիմք, նորա մայրական միջնորդութիւնը բարեխօսութիւնը խնդրեմք մեզի համար, եւ նորա թափած արտասունքներուն ու միածնին թափած արեանը շնորհիւր մեր մեղաց թողութիւն հայցեմք, մեր բարի գիտաւորութեանց հաստատութիւն, բոլոր մեր մնացեալ կենաց եւ վարույցը ուղղութիւն եւ սրբութիւն, եւ Քրիստոսի Տեառն մերոյ արժանաւոր խաչակցութիւն: Որպէս զի երբոր մեր ալ վախճանելու վայրկեանը գայ հասնի, մեք եւս Քրիստոսի Տեառն մերոյ խօսքովն ըսեմք առ Աստուած, «Հայր, իձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ». եւ իրմէ լսեմք երանաւէտ բարբառը թէ «Այսօր ընդ իս իցես իգրախտին»: